

Класифікація банківських рейтингів та їх практичне використання

У статті досліджено вплив різних видів банківських рейтингів на функціонування комерційних банків. Запропоновано класифікацію банківських рейтингів за ознакою їх практичного використання в банківській діяльності. Наведену класифікацію банківських рейтингів доцільно використовувати для нормативного регулювання рейтингового процесу.

Ключові слова: банківський рейтинг, класифікаційна ознака, методологія рейтингування.

Ю.Б. Миронов
*соискатель кафедры экономической теории,
Львовская коммерческая академия*

Классификация банковских рейтингов и их практическое использование

В статье исследовано влияние разных видов банковских рейтингов на функционирование коммерческих банков. Предложена классификация банковских рейтингов по признаку их практического использования в банковской деятельности. Приведенную классификацию банковских рейтингов целесообразно использовать для нормативного регулирования рейтингового процесса.

Ключевые слова: банковский рейтинг, классификационный признак, методология рейтингования.

Y.B. Myronov
*External PhD Student of Economic Theory Department,
HEI "Lviv Academy of Commerce"*

Bank Ratings Classification and their Practical Use

The influence of different types of bank ratings on commercial banks functioning is investigated in the article. Bank ratings classification on the basis of their practical use in bank activity is offered. It is expedient to use the given classification of bank ratings for standard regulation of rating process.

Keywords: bank rating, classification, characteristic, rating methodology.

Постановка проблеми

Рейтинг комерційного банку – це узагальнена оцінка фінансового стану комерційного банку [1, с. 487]. Однак сучасна банківська діяльність є надзвичайно різноманітною, тому, на нашу думку, розуміти під банківським рейтингом лише оцінку фінансового стану банку є недоцільним. Різні користувачі банківських рейтингів мають свої специфічні цілі та відповідно хочуть бачити в банківських

рейтингах відображення тих характеристик банків та їх діяльності, які безпосередньо стосуються інтересів користувачів рейтингової інформації. Сучасні банки широко використовують різноманітні рейтинги у своїй діяльності, тому під банківськими рейтингами пропонуємо розуміти не тільки рейтинги самих банків, а й інші рейтинги, що використовуються банками або мають впливають на їх діяльність. Відповідно постає проблема адекватної класифікації банківських рейтингів у сучасних умовах функціонування банків. На нашу думку, така класифікація повинна відображати інтереси потенційних користувачів рейтингової інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання класифікації кредитних і банківських рейтингів висвітлено в роботах таких науковців: А. Аніховський [2], І. Бабкіна [3], В. Батковський [4], П. Матвієнко [5], В. Онищенко [6], О. Рожко [7] та інші. Так, П. Матвієнко визначає, що рейтинг банків, як «система оцінки їх діяльності, яка базується на фінансових показниках роботи і даних балансу банків», класифікується за такими критеріями: місцем розташування – міжнародні та національні; типом власності – державні та недержавні; способом оцінювання – експертні, бухгалтерські, змішані; формою спостереження – дистанційні та комбіновані; ступенем прозорості – відкриті та закриті; методом побудови – бальні, індексні [5, с. 38]. Дослідник В.А. Батковський [4, с. 145-148] розширює критерії класифікації за методом побудови: номерні (ренкінги), що полягають у «обчисленні сукупності значень за обсягами та інших показників фінансового стану банків і присвоєння всім банкам певного місця в рейтингу за кожним з оцінюваних показників» (рейтинги Асоціації українських банків); бальні «дають змогу отримати інтегральну оцінку фінансового стану банків у балах, що присвоюються їм за кожним оцінним показником» (рейтингова система CAMELS, що використовується НБУ з метою визначення банків, які мають незадовільний фінансовий стан, порушення в менеджменті тощо); регресійні, у яких передбачено «визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників по кожному банку і середніх за їх сукупністю»; індексні, де «визначаються оціночні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників, які встановлюються експертами на основі власного досвіду роботи, інтуїції та професійних знань» (методики В. Кромонава, Р. Ширінської, українських вчених Т. Карчевої, А. Камінського, О. Юрчука на основі оцінки банківських ризиків тощо) [8, с. 3-4]. Загалом аналіз наукових робіт зазначених авторів показав, що кожен науковець виділяє свої класифікаційні ознаки для класифікації банківських рейтингів з метою кращого висвітлення предмета дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналізування літературних джерел дало змогу також встановити, що більшість класифікацій банківських рейтингів не відображають усієї специфіки сучасної діяльності банків. Ці класифікації не враховують також різноманітних інтересів різних груп користувачів банківських рейтингів. Тобто наявні класифікації банківських рейтингів дають скоріше уявлення про методи побудови, ніж про цілі використання вказаних рейтингів. Це суперечить потребам більшості користувачів банківських рейтингів, яких менше цікавлять методи складання останніх, а більше цікавить відповідність певних видів банківських рейтингів конкретним запитам і потребам користувачів рейтингової інформації.

Формулювання цілей статті

Метою статті є формування класифікації банківських рейтингів, яка дала б змогу врахувати особливості практичного використання банківських рейтингів у сучасній банківській діяльності. Така класифікація дозволить однозначно встановити для кожного виду банківського рейтингу коло потенційних користувачів та їх інтереси.

Вклад основного матеріалу дослідження

Оскільки сучасна банківська діяльність передбачає виконання різноманітних фінансових операцій, пропонуємо класифікувати банківські рейтинги за ознакою практичного використання в банківській діяльності. Така класифікація дає змогу одночасно з'ясувати функціональне призначення банківського рейтингу та інтереси потенційних користувачів цього рейтингу. Отже, за ознакою практичного використання в банківській діяльності пропонуємо банківські рейтинги поділяти на такі види:

- 1) інвестиційні (довгострокові, короткострокові);
- 2) рейтинги боргових зобов'язань банків (облігацій, субординованих кредитів);
- 3) рейтинги банківських продуктів (депозитів, кредитів, іпотечних програм тощо);
- 4) внутрішні банківські рейтинги (рейтинги позичальників, рейтинги якості управління, рейтинги відділень тощо);
- 5) рейтинги банківських деривативів;
- 6) рейтинги інструментів гібридного капіталу банків.

Рейтинги, що відображають поточний фінансовий стан банку і його перспективи (довгострокові, короткострокові), а також використовуються інвесторами для прийняття рішення щодо купівлі акцій певного банку у свій інвестиційний портфель, пропонуємо називати інвестиційними рейтингами. Зрозуміло, що інвестори можуть мати різний інвестиційний горизонт. Спекулятивного (портфельного) інвестора цікавлять короткострокові перспективи банку, щоб у найкоротші терміни заробити на коливаннях ціни акцій банку. Такого інвестора цікавитимуть короткострокові інвестиційні рейтинги банків. Інституційного (капітального) інвестора цікавлять довгострокові фінансові перспективи банку. Такий інвестор заробляє на дивідендах і суттєвих змінах ціни інвестиційного портфеля, відповідно його цікавить довгострокова якість придбаних активів, тобто довгострокові інвестиційні рейтинги банків. Довгострокові інвестиційні рейтинги банків повинні базуватися на методології, що використовує принцип «through the cycle», притаманний контрциклічним рейтингам. Методології складання короткострокових інвестиційних рейтингів повинні базуватися на принципі оперативності, що притаманний проциклічним рейтингам. Тому класифікація банківських рейтингів за ознакою врахування економічної кон'юнктури, за якою банківські рейтинги поділяються на проциклічні та контрциклічні, є похідною від нашої класифікації.

Необхідність виділення в окрему групу рейтингів боргових зобов'язань банків пояснюється тим, що сучасні боргові інструменти є досить складними в юридичному та економічному аспектах і ключовим моментом у таких рейтингах є надійність боргового зобов'язання банку. Зрозуміло, що покупець боргових зобов'язань банку пов'язує надійність позики з фінансовим станом банку, який відображається в інвестиційному рейтингу банку. Проте спиратися лише на інвестиційний рейтинг банку при купівлі боргового зобов'язання банку не доціль-

но. Наприклад, середньострокова облігація банку може мати вищий рейтинг, ніж відповідний інвестиційний рейтинг банку-емітента, якщо гарантом за облігаційними зобов'язаннями виступає більш надійна фінансова установа або облігація забезпечена якісними активами. Рейтинги боргових зобов'язань банків повинні враховувати подібні юридичні та економічні моменти, а інвестиційні рейтинги – ні, оскільки вони оцінюють комплексно загальний фінансовий стан банку. Загалом рейтинги боргових зобов'язань банків можна розділити за терміновістю на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Основною проблемою при встановленні рейтингів боргових зобов'язань банків є врахування специфіки національних законодавств. Наприклад, в Україні субординований борг [9, с. 53] у фінансовій звітності банку враховується в складі зобов'язань банку, однак при розрахунку регулятивного капіталу включається в склад додаткового капіталу банку. У країнах, фінансове законодавство яких імплементує Базельські угоди, банки включають субординований борг до капіталу другого рівня, відповідно такий борг виступає вже інструментом гібридного капіталу. Отже, розрізнення боргових зобов'язань і гібридних капіталів банків має законодавчо-нормативну специфіку в різних країнах. Саме тому нами виділено в окрему групу рейтинги інструментів гібридного капіталу банків.

Рейтинги банківських продуктів використовуються споживачами банківських послуг. Для рейтингу депозитів важливими є фінансовий стан банку і надійність депозиту, а також відсоткова ставка, розмір застрахованої суми вкладу та інші параметри депозиту як банківського продукту. Кожен банківський продукт має унікальні властивості, про які пересічний споживач банківських послуг може мати неповну інформацію. Рейтинги банківських продуктів повинні зорієнтувати потенційних клієнтів у виборі найоптимальнішого для них банку.

Внутрішні банківські рейтинги складаються на основі внутрішніх методик банків. Останні можуть присвоювати рейтинг своїм позичальникам з метою прийняття рішення щодо суми кредиту, його терміну та відсоткової ставки. На основі рейтингової оцінки позичальника формується також необхідний обсяг резервів за кредитами, виданих цьому позичальникові. Рейтинги позичальників дають змогу оцінити якість кредитного портфеля банку, яка дуже впливає на інвестиційний рейтинг уже самого банку. Банки також можуть використовувати внутрішні рейтинги для управління банком. Наприклад, від рейтингу відділення може залежати заробітна плата його працівників. Загалом внутрішні банківські рейтинги можна розділити на дві групи:

1) рейтинги, необхідні для оцінки кредитного ризику та формування резервів за кредитами;

2) рейтинги, що необхідні для внутрішнього рейтингового управління банком.

Рейтинги банківських деривативів – це рейтинги, що надаються похідним фінансовим інструментам, емітованих банком або його афілійованою особою. Сучасний ринок фінансових деривативів має інноваційний характер і в законодавчому плані є недостатньо врегульованим. Однією з причин фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. називають саме банківські іпотечні деривативи. Банки виступають активними учасниками ринку фінансових деривативів, оскільки вбачають у цих інструментах дієвий механізм покриття касових розривів, що формуються грошовими потоками від банківської діяльності. Для прикладу розглянемо схему продажу банком облігацій, забезпечених іпотечними кредитами, хоча, в принципі, облігації можуть бути забезпечені будь-якими активами банку, що не заборонені законодавством. Використання такої схеми

називають сек'юритизацією. Класична сек'юритизація складається з таких етапів:

- 1) створюється цільова компанія SPV (Special Purpose Vehicle);
- 2) банк (первинний власник активів) продає активи SPV. Для фінансування такої угоди можуть використовуватися різні форми «кредитного покриття», яке отримується від третіх осіб у формі гарантій, субординованих позик, нот участі в кредиті тощо. SPV сплачує первинному власникові вартість проданих активів, а банк повністю відчужує ці активи на користь SPV;
- 3) цільова компанія отримує окремий кредитний рейтинг в одному з міжнародних агентств (Moody's, Fitch або Standart&Poor's), випускає і розміщує боргові інструменти (облігації чи ноти) серед професійних інвесторів;
- 4) інвестори купують облігації, забезпечені активами, які SPV отримала від банку;
- 5) SPV використовує надходження від придбаних активів для сплати процентів та основної суми боргу за позиками, отриманими для придбання активів. Банк збирає платежі за активами, переданими SPV. З юридичної точки зору банк виступає сервісним агентом SPV;
- 6) при настанні строку платежів за облігаціями (як за купонами, так і за основним боргом) SPV сплачує за позиками іноземним інвесторам;
- 7) різниця від надходжень за придбаними активами та виплатами за позиками перераховується банку.

Суть схеми полягає в тому, що на третьому етапі SPV отримує вищий рейтинг, ніж банк, який продає активи, відповідно облігації SPV можуть бути продані під менший процентний дохід, ніж облігації банку. Наведений приклад демонструє юридичну складність банківських деривативів, відповідно вони вимагають особливих методологічних підходів при наданні їм рейтингової оцінки.

На ринку капіталів інвестори можуть інвестувати кошти в інструменти гібридних капіталів банків. Гібридний капітал є доволі складною категорією та предметом переговорів фінансових регуляторів більшості розвинутих держав світу. Угоди Базель II та Базель III [10] значною мірою присвячені вирішенню питання нормативного регулювання гібридних капіталів банків. Як інструмент фондового ринку гібридний капітал банків потребує особливих методик рейтингового оцінювання.

Висновки

Запропонована нами класифікація банківських рейтингів за ознакою їх практичного використання в банківській діяльності, дає змогу однозначно встановити потреби та інтереси потенційних користувачів цих рейтингів. Використання вказаної класифікації регуляторами фінансового ринку дасть можливість якісніше регулювати рейтинговий процес у специфічних сферах банківської діяльності. Класифікація банківських рейтингів за ознакою їх практичного використання дає змогу фінансовим регуляторам проаналізувати інтереси зацікавлених сторін, які є специфічними для кожного виду банківського рейтингу. Залежно від рівня впливу цих інтересів на фінансову систему фінансові регулятори можуть розробити диференційовані правила регулювання рейтингового процесу для кожного виду банківського рейтингу.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на встановлення відповідності між видами банківських рейтингів за ознакою їх практичного використання в банківській діяльності та прийнятними для кожного виду методологіями формування банківських рейтингів. Це дасть змогу регуляторам фінансового ринку розробити дієві процедури валідації банківських рейтингів.

Література

1. *Загородній А. Г.* Фінансово-економічний словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
2. *Аниховский А. Л.* Кредитный рейтинг : основные элементы и классификация [Текст] / А. Л. Аниховский // Деньги и кредит. – 2009. – № 3. – С. 30-34.
3. *Бабкіна І.* Досвід зарубіжних країн щодо рейтингової оцінки діяльності банків [Текст] / І. Бабкіна // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 12. – С. 31-33.
4. *Батковський В. А.* Рейтингова оцінка діяльності банків [Текст] / В. А. Батковський // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 145-150.
5. *Матвієнко П.* Рейтингова оцінка діяльності банків України [Текст] / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 37-46.
6. *Онищенко В. О.* Досвід зарубіжних країн щодо оцінки фінансового стану банків [Електронний ресурс] / В. О. Онищенко, Ю. С. Довгаль, О. М. Гребінь // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 35. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2012_35/35_01_03.pdf
7. *Рожко О. Д.* Кредитний рейтинг як оцінка надійності державних і муніципальних позичальників [Текст] / О. Д. Рожко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 7. – С. 3-8.
8. *Гордіца Т. М.* Сучасні методики рейтингування банків України : теорія і практика інформаційної відкритості для вкладників грошових коштів [Електронний ресурс] / Т. М. Гордіца // Збірник наукових праць «Економічні науки». – 2011. – Випуск 7. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2011_7/23SMR.pdf
9. *Литвин Н. Б.* Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) [Текст] / Н. Б. Литвин. – К. : «Хай&Тек Прес», 2010. – 608 с.
10. *Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала : новые подходы [Електронний ресурс].* – Базель (Швейцарія) : Банк международных расчетов, 2004. – Режим доступу : http://cbr.ru/analytics/bank_system/basel.htm

УДК 336.581.1

А.В. Ставицький
*доцент кафедри економічної кібернетики, к.е.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

О.О. Наумова
*доцент кафедри менеджменту та маркетингу, к.е.н.,
Університет економіки та права «КРОК»*

Аналіз факторів впливу на ефективність виконання державних інвестиційних програм в Україні

У роботі розглянуто питання запровадження державних інвестиційних програм в Україні. На основі зарубіжного досвіду показано переваги та недоліки різного виду програм, вказано фактори, що мають визначальний вплив на успішність виконання державних інвестиційних програм.

Ключові слова: державна інвестиційна програма, ефективність, зарубіжний досвід, інвестиції.